

BADANIE MODELI BIZNESOWYCH NARUSZAJĄCYCH WŁASNOŚĆ INTELEKTUALNĄ

Etap nr 5: Sposób działania poważnej i zorganizowanej grupy przestępczej

Streszczenie

Niniejsze badanie zostało przygotowane przez EUIPO we współpracy z Center for International Intellectual Property Studies (Centrum międzynarodowych studiów nad własnością intelektualną – CEIPI) oraz z Bureau of Theoretical and Applied Economics (Biuro Ekonomii Teoretycznej i Stosowanej – BETA) na uniwersytecie w Strasburgu.

Autorzy (w porządku alfabetycznym):

Julie DAGHER

Rémy GUICHARDAZ

Natasha MANGAL

Emilie RUIZ

Podziękowania dla:

Oleksandra BULAJENKI

Zrealizowano przy wsparciu personelu EUIPO i UNICRI, z podziękowaniami dla

Erling VESTERGAARD

Stephan EDELBROICH

Edyta BEDNARCZYK

Szczególne podziękowania dla Marco MUSUMECI, UNICRI

Przedmowa

W 2012 r. obserwatorium do spraw naruszeń praw własności intelektualnej otrzymało zadanie, by przedstawić EUIPO fakty i dowody na potrzeby wspierania skutecznej polityki w zakresie własności intelektualnej, tworzenia narzędzi i zasobów wspomagających zwalczanie naruszeń praw własności intelektualnej oraz podnoszenia świadomości na temat znaczenia własności intelektualnej oraz negatywnych skutków podrabiania i piractwa.

Jednym z głównych celów obserwatorium na przestrzeni ostatnich 10 lat było zrozumienie, w jaki sposób podmioty naruszające prawa własności intelektualnej i przestępcy praw własności intelektualnej prowadzą swoją nielegalną działalność. Badania modeli biznesowych naruszających prawo, które rozpoczęto w 2016 r., są jednym z głównych narzędzi służących do większego zrozumienia modeli biznesowych naruszających prawa własności intelektualnej, a tym samym stanowią podstawę do określenia możliwych reakcji na to wyzwanie.

W niniejszym wydaniu sprawozdania przedstawiono jasną metodykę i wnikliwą analizę trybu funkcjonowania poważnej i zorganizowanej przestępczości. Zbiega się to z zakrojonym na większą skalę ogólnounijnym ukierunkowaniem na środki egzekwowania prawa karnego przeciwko przestępstwom związanym z własnością intelektualną. Przebiega to równolegle z przywróceniem przez Radę Europejską przestępczości związanej z własnością intelektualną do rangi priorytetu w ramach europejskiej multidyscyplinarnej platformy przeciwko zagrożeniom przestępstwami (EMPACT) na lata 2022–2025.

Zbliżając się do śródkresowego przeglądu oceny zagrożenia poważną i zorganizowaną przestępczością w Unii Europejskiej (EU SOCTA), coraz wyraźniej widać, że podrabianie towarów i piractwo są poważnymi przestępstwami, które oszukują konsumentów, zagrażają naszemu zdrowiu i bezpieczeństwu, wspierają finansowo przestępczość zorganizowaną i mają poważne skutki gospodarcze, zarówno na poziomie mikro-, jak i makroekonomicznym, a także mają wpływ na środowisko. Jak wyraźnie wynika z niniejszego sprawozdania, przestępczość dotycząca własności intelektualnej jest również powiązana z różnymi innymi formami działalności przestępczej, takimi jak handel narkotykami, pranie pieniędzy, cyberprzestępczość, terroryzm i oszustwa.

Wyniki, spostrzeżenia i przykłady przedstawione na tym etapie cyklu badania wskazują na bardzo istotną potrzebę zapewnienia, aby przestępczość związana z własnością intelektualną pozostała priorytetem EMPACT w przyszłych cyklach polityki, i mam nadzieję, że będą one bardzo pomocne dla organów ścigania, wymiaru sprawiedliwości, środowiska akademickiego, sektora prywatnego i decydentów w walce z przestępczością dotyczącą własności intelektualnej.

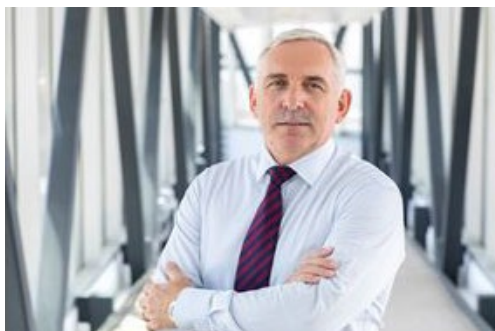

**BADANIE MODELI BIZNESOWYCH NARUSZAJĄCYCH WŁASNOŚĆ
INTELEKTUALNĄ**

Etap nr 5: Sposób działania poważnej i zorganizowanej grupy przestępczej

Christian Archambeau
Dyrektor wykonawczy
EUIPO

Streszczenie

Kontekst

Zdolność technologii do ukrywania nielegalnych działań i zwiększania skali naruszeń praw własności intelektualnej sprawiła, że pojawiały się trudności w ściganiu przestępców. Proces identyfikacji i ostatecznego ścigania osób uczestniczących w złożonych sieciach przestępczych, w których dochodzi do naruszenia praw własności intelektualnej, często przypomina „odcięcie głowy hydrze”, ponieważ przestępcy korzystają z serwerów zastępczych, technicznych metod obchodzenia przeszkód oraz współpracy transgranicznej w celu szybkiego wznowienia operacji. Co ważne, jak wykazano w tym badaniu, naruszenie praw własności intelektualnej w sprawach karnych jest często wskaźnikiem innych poważnych przestępstw zorganizowanych, takich jak pranie pieniędzy i oszustwa. W związku z tym właściwe zidentyfikowanie i zbadanie naruszeń praw własności intelektualnej może stanowić krytyczny wskaźnik dla szeregu innych poważnych przestępstw, które mogą stanowić poważne zagrożenie dla społeczeństwa.

Obecnie organy ścigania potrzebują zestawu narzędzi prawnych, aby ułatwić sprawniejsze działania dochodzeniowe na większą skalę w związku z naruszeniami praw własności intelektualnej w celu poznania całego modelu biznesowego naruszającego prawo i ujawnienia jego podstawowych przyczyn. Nie wystarczy już skupić wysiłków na jak najszybszym osiągnięciu etapu wykonawczego (tj. prokuratorskiego). Należy raczej skoncentrować się na stworzeniu możliwie największego obrazu działalności przestępczej w trakcie pojedynczego śledztwa. Być może tylko w ten sposób można najskuteczniej wykorzystać zgromadzone dowody, aby faktycznie rozbić większą sieć przestępczą oraz skutecznie położyć kres funkcjonowaniu działalności przestępczej.

Biorąc pod uwagę, jak skomplikowane jest ujawnianie złożonych siatek przestępczych, w kontekście pierwszego badania EUIPO z tej serii, przedstawiającego przegląd modeli biznesowych naruszających prawa własności intelektualnej, stworzono jedno narzędzie prawne. W badaniu tym opracowano środki wizualnego mapowania modeli biznesowych naruszających prawo w celu ujawnienia elementów przestępczości w formie matrycy: na osi Y wymieniono różne działania naruszające prawa własności intelektualnej, a na osi X wymieniono różne internetowe platformy cyfrowe. Ogółem uwzględniono sześć różnych działań i platform.

Jedną z podstawowych wad matrycy był jednak brak jasności między poszczególnymi kategoriami. Ponadto matryca ma ograniczony charakter, jeśli chodzi o wyczerpujący wykaz możliwych działań i platform, które nie mogą uwzględniać innowacji. W praktyce, gdy matryca była wykorzystywana jako narzędzie wizualizacji, wyniki były rzekomo trudne do interpretacji, a wzory nie były widoczne. Był to jednak pierwszy duży wysiłek na rzecz opracowania kompleksowego systemu zobrazowywania modelu biznesowego naruszającego prawa własności intelektualnej i był podstawą do opracowania kilku etapów badań na ten temat opublikowanych przez EUIPO.

W 2018 r. w badaniu dotyczącym nielegalnej telewizji IPTV w Unii Europejskiej (etap nr 3) utworzono podobny schemat graficzny, aby uprościć zrozumienie funkcjonowania modeli biznesowych specjalizujących się w świadczeniu nielegalnych usług telewizji IPTV. Schemat ten, w szczególności wizualnie, identyfikuje wszelkie potencjalnie niezbędne podmioty, infrastrukturę i środki techniczne, które występują w większości przypadków telewizji IPTV, o ile nie we wszystkich przypadkach. Model, składający się z kilku warstw (potocznie zwanymi

po ang. „stacks” lub „stack view”), zapewnia śledczym istotną listę kontrolną, tak aby można było przeprowadzić dokładne i skuteczne śledztwo.

To właśnie dzięki zainspirowaniu obu tymi badaniami rozważana jest kolejna iteracja modelowania wizualnego modelu biznesowego naruszającego prawa własności intelektualnej: takiego, który mógłby w idealnej sytuacji obejmować większą liczbę modeli biznesowych naruszających prawa własności intelektualnej online, obejmujących naruszenia praw własności intelektualnej w różnych postaciach.

W związku z tym celem niniejszego badania jest weryfikacja wcześniejszych modeli w celu stworzenia nowego modelu wizualnego i nowej metodologii analitycznej, które będą łatwiejsze do stosowania w praktyce. Model taki powinien również móc obejmować wiele rodzajów modeli biznesowych naruszających prawa własności intelektualnej i powinien być walidowany poprzez wykorzystanie danych dotyczących spraw z poprzednich dochodzeń i postępowań karnych w sprawach związanych z naruszeniem praw własności intelektualnej.

Przy wypełnianiu tego zadania odkryto, że w zależności od potrzeb śledztwa, można wykorzystać kilka narzędzi wizualnych, począwszy od wyjątkowo uproszczonych modeli po bardziej szczegółowe wykresy, aby wskazać różne schematy wśród dowodów, a także ujawnić wszelkie luki w śledztwie. Jeśli te narzędzia zostaną skutecznie i spójnie wspólnie wykorzystane, mogą pojawić się kluczowe schematy, które odkryją przydatne tendencje. Wczesne rozpoznanie tych schematów może pomóc organom ścigania w lepszym przewidywaniu potencjalnych celów i ofiar działalności naruszającej prawo, a także w przewidywaniu kluczowych podmiotów, które mogą być zaangażowane w nielegalną działalność.

Metodyka

Głównym zadaniem tego badania w ramach etapu nr 5 było rozważenie uniwersalnego schematu podczas próby zidentyfikowania złożoności modelu biznesowego naruszającego prawa własności intelektualnej online. Skoncentrowano się również na poważnej przestępczości zorganizowanej związanej z naruszeniem praw własności intelektualnej, ograniczając w ten sposób zakres stosowania opracowanych narzędzi do tych nielegalnych działań, które znajdują się na poziomie działalności przestępczej.

W niniejszym badaniu skoncentrowano się na modelach biznesowych naruszających prawa własności intelektualnej on-line, które obejmują co najmniej jeden komponent internetowy i są wykorzystywane do utrwalania nielegalnego handlu towarami podrzobionymi lub do wspierania innych działań naruszających prawa własności intelektualnej. Punkt kontaktowy między użytkownikami końcowymi / konsumentami podrabianych produktów i towarów – niezależnie od tego, czy są nieświadomi, czy też nie – ułatwia często same środowisko internetowe ze względu na swój charakter, które może umożliwić dostęp do bardziej rozległych środków naruszenia i może obejmować szerszy zakres produktów i usług niż te dostępne w ramach czysto fizycznej wymiany.

Biorąc pod uwagę te parametry, w badaniu zastosowano lub opracowano kilka modeli wizualnych do różnych celów.

- Po pierwsze, co najwyżej uproszczone modele biznesowe mogą być rozumiane liniowo w formie „**przemysłowego łańcucha wartości**”. „Łańcuch wartości” pozwala śledzić podmioty i działania wstecz aż do ich pochodzenia przy zastosowaniu podejścia „podążania śladem pieniędzy” w celu śledzenia środków pochodzących z nielegalnej działalności, gdyż płyną one „do góry” i z powrotem trafiają do inicjatorów (często organizatorów) przestępstwa.

- Po drugie **klasyczny model biznesowy** wykorzystuje się w największych szczegółach do umieszczenia wszystkich podmiotów i działań na jednej stronie. Model jest najskuteczniejszy w izolowaniu celu(-ów) działalności przestępczej, a także usług świadczonych przez osoby trzecie, które są wykorzystywane (często bez ich wiedzy) w celu prowadzenia codziennych funkcji przedsiębiorstwa (np. do usług płatniczych, usług hostingu stron internetowych, wynajmowania obiektów biurowych).
- Po trzecie, model opracowany specjalnie w kontekście tego badania – w szczególności w celu uproszczenia modelu matrycy opracowanego na etapie nr 1 – jest połączeniem tych dwóch modeli i częściowo inspirowany modelem „stack view” stworzonym na etapie nr 3 w sprawach związanych z IPTV. Wersja badania „Stackview” przedstawia wizualizację łańcucha wartości, który obejmuje zbiór odpowiednich podmiotów i działań, zapewniając organom egzekwowania prawa możliwość śledzenia przepływów dochodów i zrozumienia wzajemnego powiązania podmiotów i działań wspólnych dla przedsiębiorstw skoncentrowanych na działaniach naruszających prawa własności intelektualnej.

W celu przetestowania użyteczności i funkcjonowania tych narzędzi wizualizacji wykorzystano dane pochodzące ze spraw faktycznych. Podstawowe źródła danych zostały udostępnione zespołowi badawczemu przez EUIPO w formie studiów przypadków sporządzonych przez Międzyregionalny Instytut Narodów Zjednoczonych ds. Badań nad Przestępczością i Wymiarom Sprawiedliwości (UNICRI). Identyfikacja i gromadzenie spraw odbywało się w ramach dalszej współpracy z Siecią Europejskich Prokuratorów ds. Własności Intelektualnej (EIPPN) i Eurojustem, która ułatwiła kontakt z krajowymi organami wymiaru sprawiedliwości, prokuratorami i krajowymi organami egzekwowania prawa.

Informacje dotyczące sprawy były następnie przetwarzane w sposób poufny, co zapewniło pełną anonimizację. Tematy tych spraw dotyczyły wszystkich form naruszeń praw własności intelektualnej (w tym przestępstw „pokrewnych”, np. kradzieży tajemnic handlowych, oszustw związanych z fakturami dotyczącymi praw własności intelektualnej), które mają miejsce między państwami członkowskimi UE, w tym między innymi naruszeń znaków towarowych, podrabiania towarów i naruszeń praw autorskich, przy czym wszystkie te kwestie są na poziomie przestępczości.

Ponadto dzięki połączeniu stosowania narzędzi wizualizacji w stosunku do danych dotyczących spraw możliwe stało się dokładniejsze zbadanie nieodłącznych schematów przestępczości, które istniały wśród różnych form spraw dotyczących naruszenia praw własności intelektualnej w sprawach karnych.

Najważniejsze ustalenia i wnioski

Dzięki zastosowaniu różnych ćwiczeń w zakresie mapowania wizualnego w badanych przestępstwach związanych z prawami własności intelektualnej pojawiła się liczba interesujących schematów, podobieństw i trendów. Wnioski te podzielono na kategorie różnych działań związanych z prawami własności intelektualnej oraz ich naruszeniem.

Po pierwsze, w części I niniejszego badania omówiono sprawy dotyczące **towarów naruszających własność intelektualną**, koncentrując się głównie na naruszeniach znaków towarowych. We wszystkich przypadkach ustalenie pochodzenia towarów naruszających prawo było często najtrudniejszym elementem identyfikacji. Towary produkowane za granicą były przechwytywane jedynie wtedy, gdy znalazły się na rynku UE, dzięki skoordynowanym staraniom organizatora mającego siedzibę za granicą lub na terytorium UE. Obok tego ograniczenia dla śledczych związanego z identyfikacją i zatrzymaniem źródła towarów, śledztwa dotyczące etapu hurtowego były udaremnione ze względu na brak informacji dotyczących działań prawdziwego organizatora importu nielegalnych towarów.

W kilku przypadkach zawierających pewien udział zagranicznej jurysdykcji zazwyczaj wskazywało to na wykorzystanie kilku podmiotów pośredniczących przy niewiedzy niektórych innych pośredników na tym samym poziomie. Organizator mógłby wykorzystać tę różnorodność pośredników do systematycznego rozpowszechniania łańcuchów dystrybucji, ograniczając z jednej strony przyciąganie niechcianej uwagi, a z drugiej strony utrzymując odporność działalności naruszającej prawo.

Ponadto rzadko zdarzało się, że producenci towarów naruszających prawa własności intelektualnej bezpośrednio dostarczali produkt do klienta końcowego, co skutkowało brakiem kontroli nad wszystkimi aspektami łańcucha dystrybucji. Ten rodzaj zróżnicowanego modelu dystrybucji służy dwóm celom: zatajeniu sposobu, w jaki działania są koordynowane zarówno na zewnątrz, jak i wewnątrz, ponieważ niektóre podmioty przestępcze z założenia mają ograniczoną wiedzę na temat całej sieci przestępczej. Na podstawie tej uwagi wydaje się, że istnieje minimalna liczba jednego lub dwóch poziomów pośrednictwa niższego szczebla, które są niezbędne przed dotarciem do klienta końcowego.

Jeżeli chodzi o organizatorów kontrolujących przepływ towarów naruszających prawa własności intelektualnej, jednym z końcowych godnych uwagi elementów zarejestrowanych w tych sprawach był spory poziom wiedzy fachowej, doświadczenia i specjalizacji organizatora (lub pośredników na wyższym szczeblu) w infiltrowanym sektorze działalności. Zwrócono uwagę na to, że w wielu przypadkach tych schematów podejście „podążania za towarami” jest najskuteczniejszym podejściem do rozwiązania problemu braku informacji na temat podmiotów działających na wyższym szczeblu łańcucha wartości (w szczególności dostawców i organizatorów).

W części II skupiono się na **dostępie do materiałów naruszających prawa autorskie i ich rozpowszechnianiu**. Jednym z najważniejszych, choć pominiętych elementów tych spraw, był moment, w którym doszło do nadużycia legalnego dostępu do treści chronionych prawem autorskim w celach naruszających prawo. Jak zauważono, osoby wykonujące legalne zawody mogą nadużywać swojego prawa wczesnego dostępu do treści, aby „rywalizować” o pierwszeństwo w zamieszczeniu treści naruszających prawo. Osoby pracujące jako krytycy, dziennikarze lub sprzedawcy detaliczni mogą nadużywać swojego prawa do legalnego dostępu, a ich motywacje nie zawsze muszą mieć charakter finansowy. W istocie sposoby działania stosowane w przypadku niektórych działań naruszających prawa autorskie mogą również przynosić niepieniężne korzyści osobom naruszającym prawa autorskie, zarobione w celu spełnienia wrodzonych pobudek, takich jak m.in. osobiste (choć zanonimizowane) uznanie (tj. wzrost reputacji) i możliwość uzyskania wirtualnych korzyści, takich jak zdobycie najwyższych stopni w porównaniu z innymi podmiotami, możliwość ściągania tokenów lub uzyskanie przestrzeni serwerowej.

Ponadto jednym z zaobserwowanych trendów było wchłonięcie przez przedsiębiorstwo naruszające prawo „serwisu klientów”, co ułatwia usunąć przeszkody w korzystaniu z naruszającego prawo modelu biznesowego dla codziennych obywateli. Funkcje te obejmowały spersonalizowane wyszukiwanie treści/linków chronionych prawem autorskim naruszających prawa autorskie, opracowanie szczegółowego przewodnika dotyczącego korzystania z aplikacji naruszającej prawa autorskie oraz oferowanie m.in. bezpośrednio u klienta usług w zakresie pobierania opłat abonamentowych i instalacji urządzeń wśród innych funkcji „przyjaznych dla klienta”.

W przeciwieństwie do towarów naruszających prawa własności intelektualnej bezpośrednio wpływy pieniężne w sprawach o naruszenie praw autorskich mogą również przybrać formę opłat abonamentowych i darowizn. Działalność naruszająca prawa w tej kategorii wykazuje również tendencję do dywersyfikacji źródeł dochodów, które można uzyskać z nielegalnej działalności. Na przykład wykorzystanie dochodów z reklam i sprzedaż danych osobowych osobom trzecim stworzyły dodatkowe strumienie dochodów, które zbiegły się z wszelkimi zyskami zgromadzonymi wyłącznie w wyniku działań naruszających prawo.

Część III dotyczy form **cyberprzestępstw związanych z naruszeniem własności intelektualnej**. Ponieważ obejmuje to znacznie szerszy zakres działalności przestępczej, uzyskanie ogólnych wniosków było najtrudniejszym wyzwaniem. W niniejszym dziale zaobserwowano trend polegający na tym, że modele biznesowe naruszające prawo są zazwyczaj bardziej wyrafinowane, ponieważ dostosowują swoje sposoby działania do większej liczby docelowych ofiar. Na przykład w sprawach dotyczących tajemnic handlowych przywłaszczenie tajemnicy handlowej oznacza dogłębne zrozumienie działania docelowego przedsiębiorstwa obranego na ofiarę w celu zatrudnienia odpowiednich pracowników do ujawnienia jego tajemnicy handlowej. Analogicznie w sprawach dotyczących oszustw przestępcy podejmują duże starania, by zaproponować złudnie atrakcyjną propozycję pod względem finansowym w kontekście pozornie dobrych okoliczności i warunków formalnych w celu stworzenia poczucia legalności przedsięwzięcia.

Ogólnie rzecz biorąc, pomimo ich nielegalnego charakteru, wszystkie modele biznesowe naruszające prawa własności intelektualnej muszą stale opierać się na usługach świadczonych przez legalne osoby trzecie. Do pewnego stopnia podmioty świadczące usługi prawne można by uznać za „pośredników transakcyjnych” między podmiotami przestępczymi w całym łańcuchu wartości lub między modelami biznesowymi naruszającymi prawo a klientami końcowymi. Chociaż ci „pośrednicy transakcyjni” zazwyczaj nie biorą bezpośredniego udziału w działaniach naruszających prawo, to jednak organy ścigania powinny zadać sobie trud, by ich przesłuchać, ponieważ mogą potencjalnie być bardzo użytecznym źródłem informacji na temat nielegalnego modelu biznesowego ze względu na nieodłącznie związane z nimi korzyści informacyjne jako pośrednicy.

Zważywszy, że te podobieństwa zaobserwowano w kategoriach omówionych spraw, to jednak przyszłe stosowanie takich wniosków jest ze zrozumiałych względów ograniczone przez charakter okoliczności faktycznych każdego indywidualnego przypadku. Wydaje się oczywiste, że na pewnym poziomie ogólności wszystkie sprawy dotyczące naruszeń praw własności intelektualnej mają pewne cechy wspólne, zwłaszcza wśród spraw dotyczących naruszeń popełnionych głównie przez internetowych pośredników i przy wykorzystaniu zasobów (np. wirtualne usługi płatnicze, hosting stron internetowych). Po dokładnym zbadaniu każdego przestępstwa liczba podmiotów przestępczych, wyrafinowanie ich środków oraz ilość zasobów finansowych, które są w stanie wykorzystać, może jednak wpływać na rozmiar, zakres i wpływ ich działalności przestępczej. Innymi słowy, na pewnym poziomie nierealne jest uznanie, że wszystkie przestępstwa związane z naruszeniem prawami własności intelektualnej są porównywalne. W związku z tym działanie polegające na rekonceptualizacji niezgodnego z prawem modelu biznesowego poprzez zaangażowanie w rodzaju modelowania wizualnego opisane w niniejszym badaniu nadal może prowadzić do zaobserwowania zaskakujących lub nieprzewidzianych luk w śledztwie; luki, które organy mogą w wyniku działań następczych, przy założeniu najlepszego scenariusza, szybko i skutecznie usunąć.

Jeśli chodzi o przyszłą użyteczność i zastosowanie wzorów wizualnych udostępnionych w ramach niniejszego badania, można spodziewać się, że nowe technologie będą w dalszym ciągu testować formę i działanie tych narzędzi. Wyznaczając jako punkt startowy do mapowania modelu biznesowego naruszającego prawa własności intelektualnej, taki zbiór narzędzi może pomóc w stworzeniu nowych punktów wejścia do działalności naruszającej prawo, co w najlepszym przypadku doprowadzi do odkrycia (i rozpracowania) całych siatek przestępczych związanych z naruszaniem praw własności intelektualnej.

BADANIE MODELI BIZNESOWYCH NARUSZAJĄCYCH WŁASNOŚĆ INTELEKTUALNĄ

Etap nr 5: Sposób działania poważnej i zorganizowanej grupy przestępczej

ISBN 978-92-9156-335-7

© Urząd Unii Europejskiej ds. Własności Intelektualnej

Powielanie jest dozwolone pod warunkiem podania źródła.